

правил українського словотворення й допомагає частково розв'язати проблему нормування запозичень відповідно до системи української мови.

1. *Словник української мови*. - К.: *Наук. Думка*, 1970 - 1980. - Т. I-XI. 2. *Орфографічний словник української мови* / Уклали С.І.Головащук, М.М.Пецак, В.М.Русанівський, О.О.Тараненко. - К.: Вид-во "Довіра", 1994. - 864с. 3. *Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка*. - М.: Рус. яз., 1985. - Т.I-II, 1970. 4. *Словник іношомовних слів/ За ред. акад. АН УРСР О.С.Мельничука*. - Вид. друге, виправлене і доповнене. - К.: Голов. ред. Укр. рад. енциклопед. АН Укр РСР, 1985. - 966с. 5. *Русско-украинский словарь иностранных слов/ Уклад. Т.П.Мартиняк*. - Х.: "Прапор", 1999. - 392с. 6. *Словник української мови*. - К.: *Наук. Думка*, 1970 - 1980. - Т. I-XI. 7. *Яценко І.Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник*. У 2-х т. - К.: *Вища шк.*, 1980 - 1981. - Т.I - 336 с., Т.II - 352с. 8. *Словник-довідник з правопису та слововживання* / Укл. С.І.Головащук. - К.: "Наукова думка", 1989. - 832с. 9. *Російсько-український словник наукової термінології: У 3-х кн.* - К.: "Наукова думка", 1994. - кн.1: *Суспільні науки*. - 594с.; 1996. - кн.2: *Біологія. Хімія. Медицина*. - 660 с.; 1998. - кн.3: *Математика. Фізика. Техніка. Науки про землю та космос*. - 888 с. 10. *Орфографічний словник наукових і технічних термінів*. / Укл. Карачун В.Я. - К.: Вид-во "Криниця", 1999. - 524с. 11. *Янко-Триницькая Н.А. Членность основы русского слова // Изв. АН СССР. - Сер. яз. и лит.- ры.* - 1968. - Т.ХХVII. - вып.6. - с.532-540. 12. *Карпіловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української мови: будова та реалізація*. - К.: *Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України*, 1999. - 297с.

ОБЕРЕЖНО - ТЕРМІНОЛОГІЯ

© Юрій Старовойт, 2000

Вінницький державний технічний університет

Про вади надмірного захоплення запозиченнями з англійської мови у процесі формування національних терміносистем вже говорилося раніше [1, 2]. Слід лише додати, що надання переваги прямим запозиченням з англійської і відмова від греко-латинських терміноелементів по суті являє собою не зміну орієнтацій з однієї іноземної мови на іншу, більш прогресивну, а знищення значного прошарку культурних надбань, що вже давно стали частиною як нашої мовної системи, так і нашої свідомості. Підкреслимо, - використання греко-латинських терміноелементів, що протягом століть служили основою формування міжнародного термінологічного фонду, не потребує вивчення грецької та латинської мов, оскільки вся необхідна морфологічна їх база вже давно засвоєна всіма європейськими мовами, у тому числі і нашою. Знаючи, приміром, значення слів "автодром" "мотодром" та "гідравлика", ми легко зрозуміємо і нововведення типу "гідродром", навіть не усвідомлюючи, що "дромос" грецькою значить "дорога".

Новітня історія примушує нас засвоїти ще один прикрий урок, щоб не повторювати вкотре старих помилок. Мається на увазі цілком природний процес детермінологізації термінів, який при недбайливому ставленні до себе з боку пересічних ентузіастів приводить до негативних наслідків. Для найбільш вживаних термінів взагалі характерно покидати вузьку сферу їх спеціалізованого використання і виходити на широкий простір загальнонаціонального мовлення, де вони стають звичайними словами. І терміни з конкретним значенням лише розширюють горизонт нашого спілкування. Однак з особливою увагою слід ставитися до детермінологізації лексем абстрактного характеру, які потрапляють у журналістику з філософії, історіографії, політології тощо. Коли термін, розроблений і вживаний у спеціальній літературі, вводиться у повсякденне мовлення, він потрапляє під дію різноманітних екстралінгвістичних факторів, що формують значення мовних одиниць, нерідко змінюючи і навіть спотворюючи їх семантику та прагматику. Адже семантика слів шліфується і трансформується, з одного боку, залежно від реалій, тобто особливостей детотата, а з іншого - залежно від рівня свідомості суспільства. І оскільки найчастіше терміни за своїм походженням не мають дериваційного зв'язку з глибинними поняттями, що

отримує кожна людина з раннього дитинства, значення їх у повсякденному вжитку може трансформуватися і навіть плондруватися, що веде до негативних наслідків.

Важко, наприклад, збити з пантелику маси читачів словами "батьківщина", "братерство", "людяність", оскільки ці абстрактні лексеми походять від слів з абсолютно конкретним значенням та позитивною конотацією - "батько", "брат", "людина". Зате дуже легко спекулювати поняттями "патріотизм", "націоналізм" і т.п.

Під гаслом "людяності" неможливо було б знищувати своїх громадян, зате це вдалося зробити заради боротьби "пролетарського гуманізму" проти "абстрактного буржуазного гуманізму", хоч латинське слово "гуманізмус" з дериваційної точки зору відповідає нашому "людяність".

Таких прикладів ідеологічної спекуляції можна наводити безліч і у більшості з них будуть фігурувати детермінологізовані запозичені лексеми. Однак негативні наслідки суспільство отримує і від, здавалося б, цілком зрозумілих гасел вітчизняного походження, якщо основні поняття в них не отримують чіткого визначення. Горбачовська "перестройка" у якості слова з російського словника була зрозуміла навіть дітям, однак у жодній зі своїх промов кремлівські лідери не дали чіткого визначення ідеологічного поняття "перестройки". Кожен розумів під нею все, що хотів, і в результаті отримали своєрідну вавилонську вежу.

Слід переглянути також традиційне протиставлення термінології професіоналізмам. Серед значної кількості вчених панує переконання, що останні виникають у сферах, де ще недостатньо розроблена термінологія. Однак в дійсності при розробці терміносистем не спостерігається поступового витіснення ними професіоналізмів. Професіоналізми і терміни продовжують плідно співіснувати, здійснюючи взаємний вплив і являючи собою своєрідний стильовий симбіоз, оскільки комунікативна роль професійної лексики депо відрізняється від функції термінів.

Термінологія має відзначатись однозначністю, відсутністю омонімії та експресивної забарвленості, тоді як ситуативне вживання професіоналізмів переважно в усному мовленні не тільки знімає ці вимоги з "порядку денного", а й навпаки призводить до зворотніх наслідків. Часто професіоналізми виникають на тлі вже розробленої термінології для поживлення професійного спілкування, а також для більшої його зручності. Особливо це стосується складних багатокомпонентних термінів. Адже важко очікувати від інженерів та електриків вживання в процесі роботи номенклатурних сполучень типу "електровимикач кулькового типу". Швидко за все утвориться сленгове "кулька", що згодом стане професіоналізмом. І експресивна забарвленість надає таким новоутворенням більше шансів закріпитися в мовленні.

Усвідомивши вищенаведене, слід паралельно з термінологічними словниками укладати широкі вокабулярії та багатомовні словники професіоналізмів, а також галузеві двомовні розмовники. І не слід зважати на те, що у Москві цього ще не робили. На словах ми всі націоналісти, а на ділі по-провінційному рівняємось на закордон і послідовно наслідуємо як позитивне, так і негативне. Не слід також посилатися на можливу відсутність подібних видань, скажімо, у Британії, оскільки професіоналізми і навіть сленгові варіанти слів там легко прописуються у багатотомних академічних словниках, що виконують у першу чергу фіксує функцію. Наші ж словники за традицією орієнтовані на нормативність, ось чому паралельно слід готувати і спеціальні прагматичні видання.

1. Старовойт Ю. Основа міжнародного термінологічного фонду. - Тези: 3-тя Міжн. наук. конф. "Проблеми української науково-технічної термінології", - Львів. 1894, с.188-189. 2. Горчинська Л. Деякі застереження щодо укладання української термінології. - там же, с.193-194.